

Grete Oline Hole og Anne Karin Larsen

Kvalitetsutfordringer i samarbeid mellom institusjoner om nettstudier

Innledning

Dette kapittelet presenter et europeisk samarbeid om utvikling og gjennomføring av nettstudier i regi av the Social Work Virtual Campus (SW-VirCamp). En gruppe dedikerte lærere startet i 2004 et faglig nybrottsarbeid som over tid har blitt et bærekraftig studietilbud, integrert som valgemner i partnerinstitusjonenes bachelorstudier i sosialt arbeid. Prosjektets pedagogiske og IKT-baserte ståsted er presentert tidligere (Larsen, Hole & Fahlvik, 2007; Larsen, Hole & Hoem, 2010; Larsen & Hole, 2014). Her legger vi vekt på utfordringene knyttet til å sikre *kvalitet* og *bærekraft* i nettstudier i et toårig EU-prosjekt. Erfaringene med arbeidet blir diskutert opp mot sentrale faktorer for kvalitet i utdanningstilbud.

Bakgrunn

The Virtual Classroom for Social Work in Europe (VIRCLASS) startet i 2004 som et nettverk av sosialarbeiderutdanninger på bachelornivå, ledet fra Høgskolen i Bergen (HiB).¹ Prosjektet hadde tre faglige satsingsområder: *utdanning*, *utvikling av nye studietilbud* og *forskning*. I perioden 2004–2008 bevilget Norgesuniversitetet (NUV) og HiB midler til utvikling av en rekke kurs² i internasjonalt sosialt arbeid samt et kurs i e-pedagogikk for lærere i høyere utdanning. Fra 2006 var nettverket et konsortium hvor institusjonene tok ansvar for å dele utgiftene og arbeidet med kursene. Fra første stund var samarbeid mellom alle parter sett som vesentlig for å sikre et godt internasjonalt e-læringstilbud. Årlige nettverksmøter samlet partnerne til evaluering av undervisningen og studieoppleggene, diskusjoner og beslutninger om endringer vedrørende mål, oppnådd resultat og økonomi. Konsortiumavtalen regulerte samarbeid og forpliktelser samt rettigheter til læringsmaterialet som ble laget. Fra 2003 til 2008 samarbeidet partnerne tett om utvikling og gjennomføring av internasjonale nettbaserte

studier med kompetansebaserte fagplaner og nytt virtuelt læringsmateriale. Med bakgrunn i disse erfaringene ønsket partnerne å utvikle en virtuell campus, SW-VirCamp.

The Social Work Virtual Campus: SW-VirCamp

I 2008 tok VIRCLASS-konsortiet initiativ til å søke EUs *Lifelong Learning Programme*³, og nye partnere ble invitert inn i samarbeidet. Tolv partnere⁴ fra ni europeiske land stod bak søknaden fra styringsgruppen i VIRCLASS. For å sikre et bredt grunnlag og felles eierforhold til prosjektet ble søknadene utarbeidet av prosjektleder, styringsgruppen og de øvrige partnerne. I søknadsprosessen deltok også ansatte ved flere internasjonale kontor med god kjennskap til EU-terminologi, EUs utdanningspolitiske målsettinger og søknadsprosedyrer, siden prosjektene skal bidra til operasjonalisering av EUs utdanningspolitiske mål.

I en tid preget av global usikkerhet og økonomisk krise ser EU-kommisjonen moderniseringen av høyere utdanning som sentral for å møte utfordringene Europa står overfor. Arbeidet mot dette målet startet i 1999 med Bologna-erklæringen (EU-commission 1999) og den påfølgende Bologna-prosessen for å utvikle en felles arena for høyere utdanning i Europa.⁵ Samordningen av utdanningstilbudene førte til innføring av tre sykluser innen høyere utdanning (bachelor-, master- og ph.d.-studier), felles karaktersystem (A–F) og innføring av studiepoeng, ECTS-Credits⁶ i 46 land.⁷ Parallelt krevdes både intern og ekstern evaluering av *kvalitet* på studietilbudet, noe som førte til opprettelsen av internasjonale (som European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)) og nasjonale (som norske NOKUT, Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) organ for kontroll av utdanningsinstitusjonenes kvalitetssystem.

Sett i lys av utviklingen i den senere tid blir utdanningsinstitusjonenes sentrale rolle for framtidig økonomisk vekst stadig sterkere vektlagt. Bologna-reformen uttrykte tydelig behovet for *kvalitet og relevans* på studietilbudene, mens Lisboa-strategien fra 2002 vektla et kunnskapsbasert samfunns behov for å *utdanne flere*, altså at institusjonene både må rekruttere flere unge som gjennomfører studiet, og legge til rette for at tidligere uteksaminerte får tilbud om faglig påbygging av nødvendig kompetanse. *IKT-støttet utdanning* og økt *internasjonalisering* ble løftet fram som sentrale virkemidler for å nå målet om en arbeidsstyrke rustet til å møte dagens og framtidens utfordringer (European Parliament, 2000). Partnerne bak SW-VirCamp mente at en ny virtuell campus kunne bidra til å nå disse målene.

Definerte mål og arbeidsområder

Det overordnede målet for det toårige prosjektet favnet mye videre enn VIRCLASS. Målsettingen var å gjøre framtidens sosialarbeidere bedre rustet til å møte behovene i dagens kunnskapsbaserte og interkulturelle samfunn ved å tilby en fordyping i internasjonalt sosialt arbeid i løpet av bachelorutdanningen med mulighet for inntil 75 studiepoeng, se figur 1.

Figur 1: Modell over SW-VirCamp – internasjonal fordypning i bachelorprogram

Erfaringer fra VIRCLASS gjorde at det ble vektlagt å utvikle kurs som kan inngå som valgfrie emner i studentenes bachelorstudium. De første årene ble VIRCLASS-kursene tilbudt i tillegg til det ordinære studieprogrammet. Det var krevende å gjennomføre et engelsk kurs via Internett parallelt med campusstudier, og resultatet var stort frafall av studenter underveis. Noen av partnerne greide å inkludere VIRCLASS-kursene som valgfrie emner i ordinære bachelorstudier, og her fullførte alle studentene. Det ble dermed viktig for gjennomføringen at de nye kursene ble integrert i partnernes bachelortilbud.⁸

De ulike arbeidspakkene

Søknaden skisserte sju arbeidsområder (*WorkPackage* (WP)) for å nå målet, ut fra EU-søknadens mal. I WP1 skulle premisene for å gå fra et virtuelt klasserom til å utvikle en virtuell campus med en fordypning i internasjonalt sosialt arbeid kartlegges, mens det i WP2 skulle utvikles og gjennomføres et e-læringskurs i samfunnsarbeid⁹. I WP 3 skulle det lages virtuelt læringsmateriale med skjermforelesninger, audiovisuelle triggere som stimulerer refleksjoner og diskusjoner, og et kasus for integrering av teori og praksis i den nye modulen, mens WP4 dreide seg om å styre og lede prosjektet. WP5 skulle formidle idéene bak og resultatene fra prosjektet til ulike målgrupper, og i WP6 skulle det utarbeides en kvalitetsguide for nettbaserte studier i en virtuell campus. Det siste arbeidsområdet, WP7, var formidling av resultater fra prosjektet i artikler, på konferanser og nettsted.

I tilknytning til hver arbeidspakke var det skissert en rekke konkrete deloppgaver med tidsplaner og avklaring av hvilke partnere som ledet og deltok i arbeidsgruppene. Oppgavene ble gjennomført, og ved prosjektets slutt var det syv institusjoner som undertegnet den nye konsortiumavtalen, mens to undertegnet en intensjonsavtale for å kunne tilby kursene til et begrenset antall studenter (Edmark, 2010; Hole, Wouters & Olsson, 2010; Larsen, 2010).

Arbeidet med å sikre kvalitet og bærekraft

Kvalitet er et begrep med ulike dimensjoner (Harvey & Stensaker, 2008). Imidlertid har det over tid vært enighet om at kvalitet i høyere utdanning kan måles eller vurderes som noe unikt, som en bestemt standard, i form av relevans, kostnadseffektivitet eller som forandring og/eller utvikling (Harvey & Green, 1993). Innen profesjonsutdanningene har det alltid blitt vektlagt å ha studier av god kvalitet slik at det blir utdannet fagutøvere med en faglig standard som møter samfunnets behov, men den bevisste og lovregulerte oppmerksomheten på kvalitetsarbeid innen høyere utdanning kom som en følge av Bologna-prosessen (Harvey, 2011; Aamodt, Wiers-Jenssen & Stensaker, 2012). Kvalitet kan måles enten gjennom å bruke kvantifiserbare standarder eller ved å velge en mer prosessuell observasjon av arbeidet knyttet til å sikre kvalitet. Uansett tilnærming er kvalitet et relativt begrep som alltid må kontekstualiseres.

Vi vil vise hvordan det ble utviklet en intern kvalitetsguide for SW-VirCamp med standarder og indikatorer i tråd med Harvey (2011). Denne ivaretok måling av følgende: organisatoriske rammer, studentenes tilfredshet med studiet, akademiske krav og oppnådd kompetanse. Siden EU-søknader skal reflektere EUs overordnede utdanningspolitiske målsettinger ble også mer prosessuelle faktorer ved kvalitet i utdanning vektlagt både i søknaden og i sluttrapporten (Larsen, 2012, s. 21–22). Underveis i prosjektet søkte partnerne dermed på ulikt vis å ivareta element som å sikre studiets relevans i arbeidsmarkedet, sørge for at studentene som blir tatt opp har nødvendige forutsetninger for å gjennomføre studiet, og at de gjennom studieløpet får den ønskede kompetansen gjennom gode kurs med fagplaner som har relevant læringsutbytte, læringsmateriell av høy kvalitet og undervisning og veiledning fra kompetente lærere. Det viste seg i ettertid at det var noen av arbeidspakkene som var særlig sentrale her, og vi vil i fortsettelsen se nærmere på hvordan arbeidet med disse ble utført.

Gjennomføring av prosjektet

Arbeidet fram mot gode og bærekraftige nettstudier startet med søknadsskrivingen. En av partnerne hadde lang erfaring med slike EU-prosjekt og kom med nyttige innspill til målformulering og utforming av søknaden. På bakgrunn av erfaringer fra VIRCLASS ble det utarbeidet en SWOT-analyse i starten av søknadsskrivingen som kartla prosjektets *Strengths* (styrker), *Weaknesses* (svakheter), *Opportunities* (muligheter) og *Threats* (trusler). Styrker og svakheter viser til indre faktorer ved prosjekter, mens muligheter og trusler kommer fra omgivelsene (the Community Tool-box, udatert). Kartleggingen viste hva som måtte utvikles videre for å nå målet om en framtidig virtuell campus og avdekket kritiske punkt som kunne true gjennomføringen. EU-søknaden ble innvilget og prosjektet mottok midler fra EUs *Lifelong Learning Programme – Virtual Campus* og startet i oktober 2008. Som en del av arbeidspakke 1 ble en ny SWOT-analyse gjennomført i november 2009 og resultatet er presentert i Astray, Veenkamp & Larsen (2009, s. 53).

En god start

Et kick-off-møte i oppstarten av prosjektet gav alle et felles utgangspunkt for videre arbeid. Faglige ledere fra partnerinstitusjonene kom til Bergen, og alle deltakerne og den administrative gruppen ved HiB deltok. Lederne for de forskjellige arbeidspakkene presenterte ideene bak prosjektsøknaden og planer for videre arbeid. De bygde på prosjektets styrker og muligheter og tok hensyn til svakhetene og truslene avdekket i SWOT-analysen. Arbeidet med å avklare hva en virtuell campus er, bør være eller kan bli, startet nå. Søknadens mål og planer om leveranser ('deliverables') ble hentet fram og diskutert, og deltakernes forståelse av prosjektet ble utviklet gjennom presentasjoner og gruppediskusjoner hvor tegning av ulike kart, bilder og visjoner ble skissert. Eksempelvis presenterte sentrale aktører i VIRCLASS ulike muligheter for produktivt samarbeid mellom studenter via Internett samt hvordan visuelt læringsmateriale i form av virtuelle 'triggere' (korte bilde og/eller lyd-presentasjoner) kan stimulere studentenes læringsarbeid. Presentasjonene var nyttig for dem som ikke hadde kjennskap til e-læring fra før, og førte til en fruktbar diskusjon om hvordan dette kunne utnyttes i framtidige kurstilbud (referat fra kick-off-møte 22.–23. oktober 2008).

Møtet var viktig for å knytte kontakter og starte samarbeidet mellom de etablerte og de nye partnerne. Umiddelbart etterpå hadde fagplangruppen en samling og startet sitt arbeid. Vektleggingen av konkrete oppgaver gjorde det lettere å integrere nykommerne. Partnerne som hadde utviklet VIRCLASS hadde et solid fundament gjennom å ha laget felles fagplaner, virtuelt læringsmateriale av høy kvalitet og kurs basert på en grunnleggende studentaktiv læringsform og en velfundamentert e-pedagogikk, og utgjorde dermed et fellesskap med høy kompetanse. De nye partnerne delte sine tanker og kunnskaper og ble slik viktige inspiratorer for det videre arbeidet. Til sammen deltok 27 personer disse fire dagene, og den gode tonen og stemningen bidro til entusiasme og pågangsmot.

Arbeidsgrupper knyttet til arbeidspakkene

Det var et omfattende arbeid som skulle gjøres på to år. Å etablere samarbeid med åpenhet og tillit mellom de ulike aktørene var viktig for å oppnå kunnskapsdeling. Prosjektet baserte i stor grad samarbeidet på nettkonferanser og nettmøter, og det var en stor fordel å samles fysisk ved oppstart for å få en forankring i organisasjonene og utvikle en god plattform for videre samarbeid.

Fem arbeidsgrupper ivaretok arbeidet med de syv arbeidspakkene (se figur 2). Den videre kommunikasjonen mellom prosjektdeltakerne foregikk gjennom enkelte fysiske møter/seminarer og via utallige nettkonferanser ved bruk av et elektronisk konferanserom¹⁰, Skype og MSN. I tillegg ble ulike web 2.0.-applikasjoner som blogg, Google Docs og andre verktøy benyttet i prosjektperioden. Mens noen hadde lang erfaring med å jobbe synkront (konferanserom, Skype og MSN) og asynkront (blogg, Google Docs) ved hjelp av digitale verktøy var dette helt nytt for andre. Som erfart tidligere gav god struktur og bevisst planlegging opplevelsen av at slike virtuelle samarbeidsarenaer var fruktbare og nyttige (Larsen et al., 2007). Samtidig tjente dette som en nyttig forberedelse til å veilede studenter ved hjelp av slike kommunikasjonsverktøy, i tråd med VIRCLASS' 'hands-on'-trening fra starten i 2004 (Larsen et

al., 2010).¹¹ Referater og oppsummeringer fra møtene, både de fysiske og de virtuelle, ble umiddelbart gjort tilgjengelig for alle på prosjektets nettside¹². Refleksjon og erfaringsdeling ble også stimulert ved hjelp av intervju/samtaler med lærergruppen i flere av fagplangruppens møter. Etter ønske fra lærerne ble det opprettet en felles lærerblogg som ble benyttet under gjennomføringen av pilotkurset. Dette produktive samarbeidet på tvers av institusjonene – som involverte lærere, personell fra mediesentre og administrativt ansatte – bidro i stor grad til at målet om en bærekraftig virtuell campus av høy kvalitet var nådd da prosjektet ble avsluttet.

I fortsettelsen vil arbeidet med de ulike arbeidspakkene som hadde størst konsekvens for å sikre god kvalitet i studietilbudet, bli presentert.

Ledelse av prosjektet

Arbeidspakke 4 gjaldt administrasjon og ledelse, og det var bestemt at prosjektleder for VIRCLASS skulle lede EU-prosjektet. Dyktige administrative medarbeider fra internasjonalt kontor og økonomiseksjonen ved Høgskolen i Bergen bistod med rapportering og budsjettstyring og utgjorde sammen med prosjektleder den prosjektadministrative gruppen. Styringsgruppen bestod av fire personer fra VIRCLASS-samarbeidet supplert med én ny deltaker. Ansvar for å lede de ulike arbeidspakkene ble fordelt på styringsgruppens medlemmer. Prosjektet hadde også en ledergruppe (Consortium Management) sammensatt av ledere fra alle partnerne. Parallelt med det nye prosjektet gjennomførte VIRCLASS de andre nettbaserte kursene som konsortiet tilbød.

Figur 2: Prosjektorganisasjonsmodellen for SW-VirCamp 2008–2010

Ledelse er krevende og innebærer hele tiden å ha oversikt og fokus på målene, sikre at gode arbeidsprosesser blir ivaretatt, og avklare for andre *hva* som må gjennomføres *når* for å holde tidsskjema. Samtidig må den enkelte få frihet til å bruke sine kunnskaper og evner i gjennomføringen av oppgavene. Det er nødvendig å inspirere og stimulere til arbeid og holde

oppe entusiasmen for det som skal gjøres. Denne grunnleggende ledelsesfilosofien fra VIR-CLASS ble videreutviklet i SW-VirCamp. Partnere karakteriserte prosjektlederen slik (Edmark, 2010, s. 24):

«In the early stages you could not see where it was going, but she kind of had a vision of how things would develop. And worked towards materializing – making a reality of that vision. She has done a very good job’ (R4).

‘I don’t have the idea that this is HER project, it is OUR project. But we need somebody that is in the lead’ (R1) ».

Å være leder innebar å avklare rammene EU satte, hvilke endringer som var tillatt å gjøre ut fra føringene i søknaden, samt ha et overblikk over og kunne styre de oppgavene som ble tillagt de forskjellige lederne og deltakerne. Samtidig som de administrative oppgavene skulle ivaretas, var det nødvendig å stimulere og ivareta det faglige arbeidet og ikke minst de sosiale prosessene. Tusenvis av e-poster har gått fram og tilbake mellom deltakerne.

I rapporten fra prosjektets eksterne evaluatør (Edmark, 2010, s. 24) kommer det fram følgende synspunkter:

«One of the credits given Bergen (as the leading partner) is referring to the ambition not to hold on to but to share the «ownership» and responsibility of the project with the partners, by building an organisation that is aimed at participation, cooperation and sustainability. ‘But’, as one of the interviewed claims, ‘as the universities of Europe are a split and complex world we would never had gained a cooperation without somebody taking the lead and main responsibility’ (R3). Obviously there is a need for a driving force, «a power machine», but at the same time the awareness of a potential risk: ‘It is a balance. The balance between the need for somebody to take decisions centrally and the need to involve everybody in the decisions...I think it worked well’ (R4)’ ».

Som vist i figur 2 hadde prosjektet en hierarkisk struktur, hvor prosjektleder og styringsgruppen var sentrale i å sikre progresjonen i arbeidet. Et godt samarbeid mellom de ulike nivåene og mellom lederne og deltakerne var nødvendig for å få til et godt resultat. Selv med god støtte fra den prosjektadministrative gruppen var de administrative prosessene tidkrevende og gav mindre tid til lederens arbeid med faglige prosesser. De eksterne forventningene fra EU-administrasjonen og sanksjonsmidlene som lå i reduserte overføringer hvis ikke målene ble nådd, bidro til å holde oppmerksomheten ekstra godt rettet mot de administrative oppgavene. Det var også en hyppig og tett kommunikasjon mellom prosjektleder og lederne av de andre arbeidspakkene. Oppsummeringen viser 49 del-leveranser i form av møtereferat, progresjonsplaner, budsjettplaner og rapporter etc. i denne arbeidspakken.

Det var sentralt å ivareta prosesser som stimulerer til tenkning og refleksjon på vei mot målene, men EU-støtten innebar ingen midler til forskning. Ut fra erfaringene fra VIR-CLASS ønsket partnerne å ivareta de tre satsingsområdene *utdanning*, *utvikling av nye tilbud* og *forskning* også i SW-VirCamp. Det ble tidlig besluttet å starte følgeforskning i tråd med prinsipper for deltagende aksjonsforskning (Kemmis & McTaggart, 2000) og aksjonslæring (Pedler & Burgoyne, 2008). Dette var i samsvar med grunnleggende tilnæringsmåter i samfunnsarbeid, hvor deltaking, mestring og myndiggjøring står sentralt (Larsen, Sewpaul & Hole, 2014). Slik ble faglige spørsmål ivaretatt og stimulert gjennom aksjonsforskningens spiral: innsamling av data, tilbakemelding til deltagerne, refleksjon og evaluering før neste

trinn i prosessen med å videreutvikle prosjektet. Det ble for eksempel gjennomført en midtveisevaluering ved hjelp av spørreskjema til samtlige deltakere der det bevisst ble stilt spørsmål som satte i gang tanker om hva som skulle til for å sikre prosjektets bærekraft utover prosjektperioden. Refleksjon og erfaringsdeling ble stimulert gjennom gruppeintervju/-samtaler blant lærergruppen ved flere av møtene knyttet til utvikling og gjennomføring av et pilotkurs i samfunnsarbeid (arbeidspakke 2). Gjennom flere spørreundersøkelser fortalte studentene hvordan de opplevde studiet, og deres tilbakemeldinger ble tatt på alvor og førte til justeringer, både underveis i kurset og i de påfølgende kursene (Larsen & Hole, 2014).

Kartlegging av premissene for en virtuell campus

Premissene for en virtuell campus skulle kartlegges i arbeidspakke 1 gjennom innhenting av informasjon fra partnerinstitusjonene. Dette skulle oppsummeres i en rapport med oversikt over de enkelte institusjonenes rammer og muligheter til å kunne integrere internasjonale kurs i sin studieportefølje. Rapporten dannet grunnlag for en skriftlig avtale for den framtidige virtuelle campus, og utarbeiding av avtalen var en deloppgave i arbeidspakke 1. Prosessen var planlagt å ta tre måneder, men varte hele prosjektperioden. Denne prosessen var viktig for å nå prosjektets hovedmål: å legge til rette for en framtidig virtuell campus. Dette understrekes i den konfidensielle delen av sluttrapporten (Bergsvik 2010, s 8):

«WP1.1 is not of a 'preparatory' character, as it may seem from the application, but has worked as vital preparation for the continuation of the SW-VirCamp after the project period.»

Kartleggingen ble i første omgang gjennomført som en spørreundersøkelse til alle partnerne. Denne tok utgangspunkt i SWOT-analysen, men utkastet ble videre bearbeidet gjennom flere runder med diskusjon mellom styringsgruppen og andre med erfaring fra å utarbeide spørreundersøkelser. Den skulle avdekke hvordan den enkelte utdanningsinstitusjon hadde tilpasset seg Bologna-reformens intensjoner om lik oppbygging av utdanningene. Første del etterspurte organisatorisk struktur og forhold knyttet til utdanningstilbud, og belyste blant annet hvor mange arbeidstimer som lå bak ett studiepoeng (1 ECTS Credit), studieuken og studieårets lengde, bachelorprogrammets oppbygging (med minste og største emne) og inkludering og gjennomføring av praksis. Det ble videre kartlagt hvorvidt studentene kunne ta fordypingsemner, og når i studieforløpet dette ble tilbudt. Undersøkelsen gav videre konkret informasjon om praktisk organisering av bachelorstudiet, tidspunkt for ferier, antall studenter på fulltid/deltid og minimum og maksimum antall studenter pr. kurs.

Den andre delen av undersøkelsen kartla muligheten for deltakelse i framtidig internasjonal fordyping: Hvilke internasjonale tilbud hadde den enkelte institusjon, hva måtte til for å integrere SW-VirCamp i kurstilbudet, og hvilke økonomiske ressurser var knyttet til dette? Spørsmål om IKT-fasiliteter og bruken av disse var også inkludert.

Undersøkelsen ble sendt ut før jul i 2008, og rapporten var planlagt ferdig i begynnelsen av 2009. Bearbeiding av svarene fra kartleggingen tok tid og var helt vesentlig for å sikre at en nådde målene for en ny virtuell campus. Det var også nødvendig med mer informasjon om mulighetene for å integrere internasjonale kurs i bachelorgraden, og seks spørsmål knyttet til internasjonalisering av studietilbudet ble sendt via e-post til de tolv faglige lederne.

Denne e-posten ble fulgt opp av individuelle telefonintervju for å avklare hva som skulle til for at den enkelte institusjon skulle kunne tilby slike kurs til sine studenter.

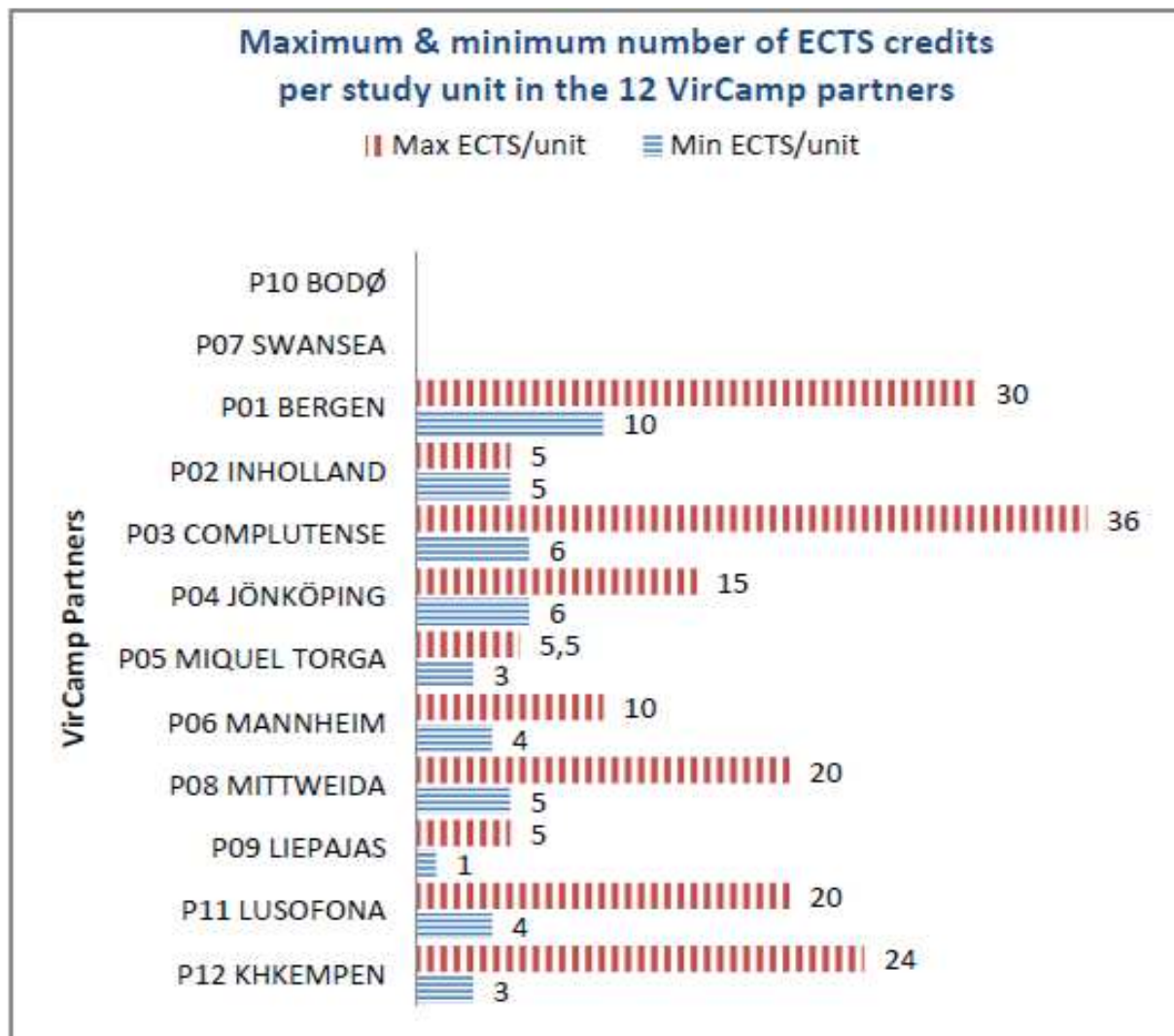
Kartleggingen viste hvor store forskjeller det var mellom institusjonene og hvor vanskelig det kan være å gjøre endringer i fagplaner og tilpasse felles moduler i allerede eksisterende studieprogram. Selv om alle partnerne fulgte Bologna-erklæringens prinsipper, var det store forskjeller i tolkningen av disse. Figur 3 og 4 viser hvor ulikt Bologna-reformens krav blir tolket innad i Europa – ja, også innad i de enkelte land.

INSTITUTION	years/ BA	ECTS	hours/ECTS	Hours in the BA
		credits/ BA	credits	
P4 JÖNKÖPING	3,5	210	35	7350
P2 INHOLLAND	4	240	28	6720
P6 MANNHEIM	3,5	210	30	6300
P3 COMPLUTENSE	4	240	25	6000
P9 LIEPAJAS	4	160	35	5600
P5 MIQUEL TORGA	3,5	210	25	5250
P8 MITTWEIDA	3	180	30	5400
P1 BERGEN	3	180	25	4500
P12 KHKEMPEN	3	180	25	4500
P11 LUSOFONA	3	180	25	4500
P7 SWANSEA	3	180	20	3600
P10 BODØ	3	180	20	3600

Figur 3: Oversikt over bachelorstudiets lengde og hvor mange studiepoeng det gir

Som vi ser, er det store forskjeller i oppbyggingen av et bachelorstudium i sosialt arbeid. Mens en bachelorgrad er stipulert til å ta tre år, ser vi en variasjon mellom tre og fire år blant de tolv partnerinstitusjonene. Halvparten har enten fem eller seks semestre i sin grad. Et fulltidsstudium skal normalt gi 30 studiepoeng per semester, og det er anbefalt at det totalt¹³ skal være ca. 25–30 arbeidstimer bak hvert studiepoeng. Kartleggingen avdekket betydelig variasjon her også. Det var bare én partner som ikke gav 30 studiepoeng per semester, men det var stor forskjell på hvor mange arbeidstimer som lå bak hvert studiepoeng. Ved å summere disse innsatsfaktorene framgår det at forventet antall arbeidstimer i en bachelorgrad varierer fra 3600 til mer enn det dobbelte – hele 7350 timer for den svenske høgskolen. Denne variasjonen er ikke bare mellom ulike land, kartleggingen avdekket også innbyrdes forskjeller mellom de norske, portugisiske og tyske partnerne.

Resultatet forutsetter imidlertid at spørsmålene blir tolket likt, og at samme fenomen blir innrapportert. Selv om spørreundersøkelsene siktet mot tydelige og presise spørsmål, kan de ha blitt misforstått av enkelte. En annen forklaring kan være at partnerinstitusjonene ikke hadde kommet like langt i prosessen med tilpassing til Bologna-reformen ved årsskiftet 2008–2009. Blir undersøkelsen gjentatt i dag, kan svarene bli mer ensartede.

Figur 4: Oversikt over det minste og største emnet som kan integreres i studieprogrammet

Samarbeidet i VIRCLASS og SW-VirCamp avdekket store forskjeller i størrelsen på kursene/emnene partnerinstitusjonene tilbød studentene. Samtidig var muligheten til å integrere kurset fra SW-VirCamp som en valgfri modul i bachelorgraden en sentral forutsetning for at prosjektet skulle kunne overleve etter 2010. Figur 4 gir en oversikt over størrelsen på emnene i bachelorprogrammene, som varierer fra ett til 36 studiepoeng. Med en viss grad av fleksibilitet fra partnerinstitusjonenes side kunne for eksempel kurset i samfunnsarbeid på 15 studiepoeng integreres i studieporteføljen – enten ved å erstatte tre av de største emnene (P09 Liepaja) eller la samme kurset erstatte to emner på til sammen 14 studiepoeng (P06 Mannheim).

Slik førte den grundige kartleggingen av 'banale faktorer', som studieårets lengde, arbeidstimer bak et studiepoeng og størrelsen på kurs i bachelorgraden, til nødvendig informasjon om et minste felles multiplum for kurstilbud som kunne integreres i partnernes bachelorgrad. Andre faktorer, som studieårets lengde og avvikling av ferie, var like viktig for å avklare når kursene i SW-VirCamp best kunne avholdes. Dermed var arbeidet med WP1 klart det vanskeligste og viktigste arbeidet for å sikre en bærekraftig organisering av den framtidige virtuelle campus, noe som var betydelig undervurdert i søknaden. Men å forlenge

arbeidspakken eller å overføre tildelte ressurser mellom arbeidspakkene måtte godkjennes av EU-administrasjonen og medførte mye ekstraarbeid og sanksjon i form av svak midtveiseevaluering. I sluttrapportens konfidensielle del ble det gitt tydelig tilbakemelding på at mens et prosjekt av natur skal ha en iboende fleksibilitet, bryter de rigide krav til EU-prosjektene på mange måter med en prosess- og læringsorientert tilnærming i prosjektarbeid.

‘Exploitation’: formidle informasjon om prosjektet

Sentralt i alle EU-prosjekt er sikring av videre drift og optimal utnyttelse av resultatene etter prosjektperioden. Derfor var det viktig å skape et eierforhold til det som ble utviklet, og sikre støtte for ideen om en virtuell campus og drift av kursene. Formidling av resultatene skaper også et samhold – analysene av hva som er gjort styrker ens bevissthet om det en utvikler, og gir en stolthet over å kunne presentere produktet for andre. Slik var arbeidspakke 5 viktig for å forankre prosjektet innad i institusjonene på alle nivå.

Samtidig ble det lagt stor vekt på å formidle informasjon om prosjektet til praksisfeltet. Kartlegging av hvilken kompetanse praksisfeltet ønsket at framtidige kollegaer skulle ha på dette området, ble gjort underveis for å sikre *relevante* studietilbud. Arbeidet startet med en spørreundersøkelse til alle studenter innen sosialt arbeid på de tolv partnerinstitusjonene samt til alumner og praksisfelt. Undersøkelsen tok utgangspunkt i SWOT-analysen og kartla interesse for e-læring og for et internasjonalt kurs i samfunnsarbeid. Det kom inn svar fra 225 personer. Mange var svært positive til både e-læring og en virtuell campus, men det var samtidig en viss skepsis til hvorvidt de selv kunne delta på slike kurs. I etterkant av undersøkelsen foretok sju av partnerinstitusjonene utdypende intervju med til sammen 55 personer fra 32 fagforbund eller andre organisasjoner om interessen i praksisfeltet for samfunnsarbeid, nettbasert undervisning og mulighetene yrkesutøvere hadde til å delta på slike kurs. Kartleggingen gav verdifull informasjon for å utarbeide kurs som samsvarte med praksisfeltets oppfatning av økt kompetanse blant nyutdannede, og kurs som kunne brukes som etterutdanningstilbud, i samsvar med prinsippene bak Lisboa-strategien og livslang læring.

En viktig del av arbeidspakke 5 var å utvikle promoteringsmaterieil for prosjektet og kursene. Det var tre svært forskjellige målgrupper – utdanningsinstitusjonene, studentene og praksisfeltet –, og informasjonen ble skreddersydd i tre ulike brosjyrer. Informasjonen til praksisfeltet bygget på tidligere analyser og svar på spørreundersøkelsen. I forkant av arbeidet med brosjyrene ble funn fra arbeidspakke 1 nøye gjennomgått med tanke på hvordan medvirkning i en framtidig virtuell campus kunne hjelpe partnerne til å nå sentrale europeiske utdanningsmål. Informasjonsmaterialet framhevet at deltaking gav tilgang til ferdige kurs etter Bologna-prinsippene med ECTS-kreditering tilpasset eget studieprogram, utdanningsstilbud på engelsk og muligheter for økt internasjonalisering pluss økt IKT-kompetanse blant både studenter og stab. Gjennomgående slagord var «SW-VirCamp: – internationalisation at home» og «Campus without borders».

I tillegg til brosjyrematerieil ble maler for powerpoint, rapporter, evaluering etter møter m.m. gjort tilgjengelig for partnerne, og tre ferdige powerpointpresentasjoner på engelsk formidlet ulike sider ved prosjektet til bruk ved presentasjon for kolleger, studenter eller praksisfeltet.

Søknaden hadde ikke spesifikt nevnt utvikling av en nettside, men dette ligger implisitt i EUs forventinger til prosjekter. Nettsiden ble laget av HiB og var sentral i formidlingen av informasjon om arbeidet i prosjektperioden. I ettertid tjener den også som et arkiv.¹⁴

Utarbeiding av en kvalitetsguide.

Arbeidet med en kvalitetsguide (Astray, Larsen, Veenkamp & Hole, 2010) for en virtuell campus med mange nettbaserte studier var et krevende arbeid som ble gjennomført av en mindre gruppe. Lederen for denne arbeidspakken (WP6) var sentral i arbeidet med å utarbeide verktøyet. Han gjennomførte først en grundig gjennomgang av status på feltet, som resulterte i en firesiders oversikt over aktuell litteratur, nettsteder og verktøy. Litteraturen var kompleks og fragmentert og gav liten støtte til oppbyggingen av guiden. Viktige inspirasjonskilder var blant annet EU-prosjektet *Free Technology Academy* og boken til Ehlers og Pawlowsky (2008) *Handbook of Quality and Standardisation in E-learning*.

Spørreskjema for arbeidspakke 1 (kartlegging av premisene for en virtuell campus) i desember 2008 inkluderte fem spørsmål knyttet til kvalitetssystemene ved partnerinstitusjonene. Dette gav ikke tilstrekkelig informasjon, og en ny spørreundersøkelse angående kvalitetssystemene ble sendt alle partnerinstitusjonene for å sikre at kvalitetsguiden for SW-VirCamp kunne aksepteres og integreres av disse. Målet var å finne trekk som gikk igjen hos flere av partnerne og i beste fall avdekke element som var felles for alle. Det var imidlertid ikke noe felles som kunne videreutvikles til en guide for e-læringskursene – det måtte lages et eget kvalitetssystem for den virtuelle campusen. Arbeidet her innebar å fastsette en modell og identifisere de spesifikke områdene for kvalitetssikring som skulle beskrives med detaljerte kriterier, rutinebeskrivelser og kontrollskjema. Erfaringene både fra VIRCLASS og fra det nye prosjektet ble analysert og var viktig for utviklingen av kvalitetsguiden.

Kvalitetsguiden

Kvalitetsguiden (Astray Larsen et al. 2010) starter med et manifest som definerer mål og ansvarsforhold for kvalitetsarbeidet. Hovedmålet er å være en praktisk guide som definerer kvalitetsprinsippene SW-VirCamp bygger på, avklarer ønskede kvalitetsstandarder og indikatorer knyttet til disse og foreslår ulike måter å innhente nødvendig informasjon. Den er delt inn i tre hovedområder. Det første gjelder *innsats og ressurser* som trengs i forkant av et kurs, det andre er relatert til *prosesser og praksis* underveis mens det siste omhandler *resultater og kompetanse* som skal oppnås gjennom kursene. Mens del 1 har 16 standarder, har del 2 tre og del 3 fem ulike standarder.

En av standardene i del 1, standard 1.5, omhandler programmet for en gitt studieperiode.¹⁵ Målet er at studenten skal få adekvat informasjon og tilstrekkelige ressurser til å nå ønsket læringsutbytte i studieperioden slik at de kan fullføre kurset. Som figur 5 viser, er det definert elleve indikatorer for studiekvalitet knyttet til dette området.

Standard 1.5. Weekly Programme

All the SW-VirCamp courses are described in a detailed and informative written online document that will, on weekly basis, inform its participants about the milestones of the course.

Indicators

- The Weekly Programme includes at least the following components:

1.5.1. Week number and dates.

1.5.2. Subject to be studied during the week.

1.5.3. Learning objectives for the week/period.

1.5.4. Study Methods.

1.5.5. Contents for the specified period.

1.5.6. Tasks for the specified period.

1.5.7. Task deadlines.

1.5.8. Task feedback deadlines.

1.5.9. Assessment criteria for tasks.

1.5.10. Recommended readings.

1.5.11. Active web links to needed course materials, e.g. screen lectures, triggers, virtual case, etc.

Figur 5 Standard og indikator for ukeprogrammene

Det er utarbeidet en konkret sjekklister for denne standarden (figur 6).

SW-VirCamp course id:.....

student

teacher

Expert assesor

Other (specify):

Weekly Plan checklist

Please, check the Weekly plan of the SW-VirCamp course (NAME OF THE COURSE) and answer if it includes the following elements. When the elements are included in the curriculum plan, please rate them from 0 (not adequate at all) to 4 (completely adequate). Please, comment your answers in the blank space below

	Yes	0	1	2	3	4
1.5.1. Week number and dates.						
1.5.2. Subject to be studied during the week.						
1.5.3. Learning objectives for the week/period.						
1.5.4. Study Methods						
1.5.5. Weekly contents.						
1.5.6. Weekly tasks.						
1.5.7. Tasks deadlines.						
1.5.8. Tasks feedback deadlines.						
1.5.9. Assessment criteria for tasks						
1.5.10. Weekly recommended readings.						
1.5.11. Active web links to needed course materials, as screen lectures, triggers, electronic case, etc.						

COMMENTS:

Figur 6. Sjekkliste for standard 1.5: ukeprogrammene

En sentral idé bak EU-søknaden var at SW-VirCamp skulle være en organisasjon med likestilte partnere. Den nye avtalen avklarer at ledelse av konsortiet går på omgang blant partnernene, med skifte hvert tredje år. Ved å uttrykke kunnskap og erfaringer fra VIRCLASS og SW-VirCamp nedfelt som rutiner i en skriftlig guide kan fremtidig lederskifte kvalitetssikres.

I etterkant ser vi at for noen av prosessene var erfaringene fra tidligere samarbeidsprosesser ikke tilstrekkelig til å sikre gode rutiner. Studentevalueringer av kursene innen VIR-

CLASS var godt innarbeidet, og her var det bare behov for å justere evalueringene i tråd med guiden for å lette rapporteringen. Resultatene av kursevalueringene blir drøftet på de årlige nettverksmøtene, og eventuelle justeringer blir gjort. Men etter tre års erfaringer er det klart at det er behov for bedre prosedyrer for å evaluere de administrative rutineene samt å utvikle et evalueringsskjema for disse. Arbeidet med dette er startet, og det skal lages en oversikt over administrative gjøremål med tidsplaner og ansvar.

Hvordan bidro arbeidet med de ulike arbeidspakkene til å sikre SW-VirCamps kvalitet?

Siden arbeidet med EU-prosjektet bygde på erfaringer fra VIRCLASS-samarbeidet, hadde partnerne mye kunnskap om fordeler og fallgruver når de skulle utvikle nye IKT-baserte studier tilrettelagt for en internasjonal arena. Erfaringen ble tydeliggjort via SWOT-analyser som satt ord på denne delvis 'tause' kunnskapen. Prosjektleder og styringsgruppen tok utgangspunkt i prosjektets styrker og muligheter og videreutviklet disse. Samtidig kunne de bevisst satse på å imøtegå svakheter og trusler som var avdekket. De vektla derfor å inkludere alle i prosessen underveis, sikre informasjonsflyt og sikre framdrift mot både det overordnede målet om en virtuell campus for sosialt arbeid og delmålene knyttet til dette.

Vi har særlig sett på hvordan prosjektdeltagerne gjennom arbeidspakke 6 utarbeidet en kvalitetsguide som skulle ivareta viktige dimensjoner ved kvalitet på internasjonale, fleksible studietilbud. Den er et velegnet hjelpemiddel til å sikre god og stabil gjennomføring av virksomheten når nye medarbeidere etter hvert kommer inn, og det støtter mulighetene for en bærekraftig fortsettelse. En slik kvalitetsguide er sentral for å ivareta det som kan måles med kvantitative indikatorer, som ukeplaner og oppgaver (Harvey, 2011). Når det gjelder de mer prosessuelle elementet knyttet til *Lifelong Learning*-programmet og EUs overordnede mål, ser vi at innsats i alle arbeidspakkene bidro på ulikt vis. SWOT-analysens avdekking av 'kritiske punkt' gjorde at kartleggingen av forhold ved institusjonene (arbeidspakke 1) og formidlingen av prosjektet (arbeidspakke 5) gav viktig kunnskap for å imøtegå akkurat disse faktorene. Avdekking av relevante faktorer for å kunne integrere nye internasjonale studietilbud i institusjonenes bachelorgrad var vesentlig for å møte utfordringer knyttet til kvalitet og bærekraft. Kunnskapsutvekslingen og informasjonsdelingen var sentral for å identifisere og finne det 'minste felles multiplum' for at kurstilbud innen SW-VirCamp kunne tilrettelegges og passe inn i eksisterende bachelorgrader. Arbeidspakke 1 identifiserte også viktige sider knyttet til inntakskvalitet, det vil si studentenes muligheter til å gjennomføre et påbegynt kurs. Samtidig var arbeidet knyttet til formidling av prosjektet i arbeidspakke 5 sentralt for å gjøre studiet relevant for praksisfeltet og for at kursene i SW-VirCamps studieportefølje kan gi yrkesutøverne i Europa nødvendig kompetanse for å møte behovene en globalisert økonomi fører med seg. Dette var sentralt både i Bologna-erklæringen og Lisboastrategien og er ikke blitt mindre vektlagt av EU i de senere policy-dokumentene (EU-Commission, 2010; EU-Commission, 2011).

Vi har i andre publikasjoner vist hvordan målene i arbeidspakker 2 og 3 knyttet til utvikling av en kompetansebasert fagplan, gode læringsressurser og en faglig dyktig stab som

kunne utnytte ressurser fra Internett i undervisningen ble ivaretatt (Larsen, Visser-Rotgas & Hole, 2011; Larsen, Hole, Henriksbø & Olsson 2011).

At EU-prosjektet kunne videreføres som et bærekraftig konsortium skyldes et grunnleggende godt arbeid og gjennomføring av alle oppgavene som var skissert i søknaden. Sluttevalueringen fra EU-kommisjonen var også svært tilfredsstillende, med et snitt på åtte av ti mulige poeng.¹⁶ Når arbeidet skal oppsummeres, må det vektlegges at arbeidet med å bygge identitet og fellesskapsfølelse stod sentralt. Utviklingen av en visuell identitet og bestrebelser for å legge til rette for et transparent, åpent, inkluderende lærende fellesskap gjorde det mulig å skape en plattform for internasjonale, komparative studier innen europeisk sosialt arbeid.

SW-VirCamps framtid

Arbeidet med å sikre overføring og implementering av resultatene etter prosjektperioden er viktig og startet tidlig. Rapporten fra kartleggingen i arbeidspakke 1 ble sendt på høring til alle partnerne og justert etter innspill – for eksempel ble søknadens formulering «*internasjonal spesialisering*» endret til «*mulighetene for en internasjonal fordyping*». For SW-VirCamp betydde det at e-læringsmodulene fra VIRCLASS og SW-VirCamp kan integreres som valgemner i bachelorutdanningene i sosialt arbeid. Det innebar også at partnerinstitusjonene la inn mulighetene for en slik fordypning i sitt studieprogram (se figur 1)¹⁷. Det viktigste for å sikre bærekraft og kvalitet i fortsettelsen av SW-VirCamp har vært undertegningen av en ny konsortiumavtale¹⁸ med ny administrativ og finansiell modell. Mens EU-prosjektet var 75 prosent eksternt finansiert, blir SW-VirCamp nå fullfinansiert av partnerorganisasjonene. En *dugnadsmodell* med desentralisert inntak av studenter, deling av undervisningsoppgaver i kursene, forskningssamarbeid, mindre utviklingsarbeid samt oppdatering av webportalen ble vedtatt. Der er fortsatt en koordinator for konsortiet fra den ledende partnerinstitusjon, men med færre oppgaver enn tidligere.¹⁹ Alle partnerne deltar i å dekke en institusjonsavgift tilsvarende 40 arbeidsdager for koordinator pluss faktiske utgifter, mens øvrig arbeid fordeles mellom partene. På denne måten forsetter det fruktbare samarbeidet fra EU-prosjektet i en levende virtuell campus for sosialt arbeid på tvers av landegrensene i Europa.

Noter

- ¹ Førstelektor Anne Karin Larsen ved HiB har vært prosjektleder for VIRCLASS- og SW-VirCamp-prosjektene.
- ² Alle kurs er rent nettbaserte, foregår på engelsk og blir tilbudt og gjennomført av partnerinstitusjonene i fellesskap.
- ³ Call for Proposals 2008 (EAC/30/07) Erasmus Programme: Erasmus Virtual Campuses under the Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. Reference number: 142767-LLP-1-2008-1-NO-ERASMUS-EVC.
- ⁴ Partnere var Høgskolen i Bergen, Norge (leder for prosjektet); Inholland University of Applied Science, Nederland; Complutence University, Madrid, Spania; Hälsohögskolan i Jönköping, Sverige; Miguel Torga University College, Coimbra, Portugal; Mannheim University of Applied Sciences, Tyskland; University of Swansea, Wales, Storbritannia;

Mittweida University of Applied Sciences, Tyskland; University of Liepaja, Latvia; Høgskolen i Bodø, Norge; University of Lusofona, Portugal og Kempen Katholieke Hogeschool, Belgia.

⁵ I Norge gjennomført i form av «Kvalitetsreformen» – St.meld. nr. 27 (2000–2001).

⁶ European Credit Transfer and Accumulation Transfer System (http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/ects_en.htm).

⁷ I hvert fall vedtatt gjennomført.

⁸ Erfaringene fra pilotkurset i samfunnsarbeid våren 2010 understøttet dette. 51 studenter startet, men 28 forsvant de første to ukene på grunn av problemer med å tilpasse kurset til andre studieaktiviteter, jf. Larsen 2010, s 16.

⁹ Community Work from an International Perspective: 15 ECTS (<http://vircamp.net/e-courses-centre/community-work/>).

¹⁰ Konferanserommet som ble benyttet, var VITERO (<http://www.vitero.de/english>).

¹¹ Som et ledd i å sikre prosjektets framtid ble også kurset *E-pedagogy for Teachers in Higher Education* utviklet og gjennomført våren 2008 og tilbudt på nytt for partnerne våren 2009.

¹² <http://www.vircamp.net/old>.

¹³ Undervisning og eget arbeid med fagstoff

¹⁴ <http://vircamp.net/old/>.

¹⁵ «The Weekly Programme» er brukt som navn på hver enkelt studieperiode, selv om den gjerne strekker seg over lengre tid enn en uke.

¹⁶ <http://vircamp.net/wp-content/uploads/2010/08/EACEA-assessment.pdf> (Nedlastet 05. august 2013).

¹⁷ Kun Complutense University har klart å få dette implementert til nå.

¹⁸ The Consortium Agreement – SW-VirCamp oktober 2010 http://vircamp.net/ep_tmp/files/16279931924cf7633d04549.pdf

¹⁹ Den ledende partneren har ansvar for å koordinere virksomheten, arrangere styremøter og ledermøter, være webredaktør og følge opp kvalitetssikringsarbeidet.

Referanser

- Astray, A.A., Veenkamp, R. & Larsen, A.K. (2009). *From VIRCLASS to Virtual Campus*. Analysis of partners' survey, mail and phone interviews. A WP 1 report November 2009 <http://vircamp.net/old/ep_tmp/files/20612810504b0cfb8121a1c.pdf> (Nedlastet 1. juni 2013).
- Astray, A.A., Larsen, A.K., Veenkamp, R. & Hole, G.O. (2010). *SW-VirCamp Quality Guide*, WP 6.1 <http://vircamp.net/old/ep_tmp/files/16237431714cd3ca75ef284.pdf> (Nedlastet 25. april 2013).
- Bergsvik, E. (2010). *Social Work-Virtual Campus*, Project Number: 142767-LLP-1-2008-1-NO-ERASMUS-EVC. Grant Agreement: 2008-3252/001-001, Sub-programme or KA: LLL-Erasmus-Virtual Campus, Final Report, Confidential Part, Høgskolen i Bergen, Norge.
- Edmark, H. L. (2010). *Over the Borders. Building and launching the Virtual Campus – SW-VirCamp*, an extern evaluation report WP 6.2. <http://vircamp.net/old/ep_tmp/files/15548022624c878a6a41044.pdf> (Nedlastet 25. april 2013).
- Ehlers, U-D. & Pawlowsky, J.M. (red.) (2008). *Handbook of Quality and Standardisation in E-learning*. Berlin: Springer.
- ENQA (2009): *Standard and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, <[http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf)> (Nedlastet 30. april 2013).
- EU Commision (1999). *The Bologna Declaration* <<http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>> (Nedlastet 30. april 2013).
- EU-Commision (2010). *Europe 2020 Strategy*, <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm> (Nedlastet 30. April 2013).
- EU-Commision (2011). *Supporting Growth and Jobs*: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0567:FIN:EN:PDF>> (Nedlastet 30. april 2013).
- European Parliament (2000). *Lisabon strategy 2000*, LISBON EUROPEAN COUNCIL. <http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm> (Nedlastet 1. juni 20013).
- Harvey, L. & Green, D. (1993). Defining Quality. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Apr, 1993, 18 (1), 9–34.
- Harvey, l. & Stensaker, B. (2008). Quality Culture: understandings, boundaries and linkages. *European Journal of Education*, 43 (4), 427–442.
- Harvey, L. (2011). *Defining quality: XXIII ANNIVERSARY OF THE MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM*. Bologna, Italy, 15–16 September 2011 <<http://www.qualityresearchinternational.com/Harvey%20papers/Harvey%202011%20Defining%20Quality%20Bologna.pdf>> (Nedlastet 30. april 2013).
- Hole, G. O.; Wouters, W. & Olsson, K-G (2010). *Development of an E-learning Course in Community Work from an International Perspective*. Evaluation report from the pilot course 2010. WP 2.3, VirCamp.net, HiB <http://vircamp.net/old/ep_tmp/files/15829708254d008fd0c71ab.pdf> (Nedlastet 25. april 2013).

- Kemmis, S. & McTaggart, R. (2000). Participatory action research. I N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (red), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA, London, UK, New Dehli, India: Sage Publications.
- Larsen, A.K. (2010). *Final Report SW-VirCamp, Public part*. <http://vircamp.net/old/ep_tmp/files/1094265064cf64ac72a9b2.pdf> (Nedlastet 30. april 2013).
- Larsen, A.K. & Hole, G.O. (red) (2009). *Virtual Book: E-pedagogy for Teachers in Higher Education*. <<http://www.virclass.net/eped/>>, Bergen University College, Bergen, Norway (Nedlastet 30. april 2013).
- Larsen, A.K. & Hole, G.O. (2014, under publisering): Participatory learning of community work in an e-learning course. I A.K. Larsen, V. Sewpaul & G.O. Hole (red.) *Participation in Community Work; International Perspectives*. London: Routledge (tilgjengelig august 2013).
- Larsen, A.K., Hole, G.O. & Falvik, M. (2007). Developing a virtual book – material for virtual learning environments. *Seminar.net* 3:3 <<http://www.seminar.net/index.php/volume-3-issue-3-2007-previousissuesmeny-121/87-developing-a-virtual-book-material-for-virtual-learning-environments>> (Nedlastet 30. April 2013).
- Larsen, A.K.; Hole, G.O.; Henriksbø, K. & Olsson, K-G (2011). E-læring med globalt fokus, *Fontene*, 11 (4), 54–60.
- Larsen, A.K., Hole, G.O. & Hoem, J. (2010). Promoting the good e-teacher: didactical choices when developing e-pedagogical competences. *Seminar.net*, 6:3 <<http://www.seminar.net/index.php/volume-6-issue-3-2010/165-promoting-the-good-e-teacher-didactical-choices-when-developing-e-pedagogical-competences>> (Nedlastet 30. april 2013).
- Larsen, A.K. Sewpaul, V. & Hole, G.O. (red.) (2014, under publisering) *Participation in Community Work; International Perspectives*. London: Routledge (tilgjengelig august 2013).
- Larsen, A.K., Visser-Rotgans, R. & Hole, G.O. (2011). Teaching and learning community work online: can e-learning promote competences for future practice? *Journal of Technology in Human Services*, 29 (1), 13–32.
- NOKUT (2013): <<http://www.nokut.no/>> (Nedlastet 30. april 2013).
- Pedler, M. & Burgoyne, J. (2008). Action learning. I P. Bradbury & H. Reason (red.) *The SAGE handbook of action research: participative inquiry and practice*, London: SAGE.
- Referat fra kick-off møtet (23–24 oktober 2008). <<http://vircamp.net/old/index.php?action=static&id=115>> (Nedlastet 1. juni 2013).
- St.meld. nr. 27 (2000–2001). *Gjør din plikt – Krev din rett – Kvalitetsreform av høyere utdanning*, Kunnskapsdepartementet.
- SW-VirCamp (2008–2010). <<http://vircamp.net/old>> (Nedlastet 1. juni 2013).
- SW-VirCamp: <<http://vircamp.net>> (Nedlastet 1. juni 2013).
- SW-VirCamp Promotional material: <<http://vircamp.net/old/index.php?action=static&id=108>> (Nedlastet 10. juni 2013).
- University of Kansas (2013). The Community Tools-Box, <http://ctb.ku.edu/en/tablecontents/sub_section_main_1049.aspx> (Nedlastet 1. juni 2013).
- Aamodt, P.O., Wiers-Jenssen, J. & Stensaker, B. (2012). *Kvalitetskriterier i høyere utdanning. Bakgrunnsnotat for etablering av en norsk informasjonsportal*, NIFU rapport 12/2012.